

BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

COĞRAFIYA FAKULTƏSİ

Azərbaycan coğrafiyası və coğrafiyanın tədrisi metodikası kafedrası

Fənn: MƏKTƏB COĞRAFIYASININ TƏDRİSİ

MÜHAZİRƏ 3

Mövzu: COĞRAFIYA DƏRSLİKLƏRİ

Dosent. N.S.Seyfullayeva

Bakı 2017

MÜHAZİRƏNİN PLANI

- 1.Coğrafiya dərsləkləri ilə tanışlıq.
2. Dərsləyin tərtib edilməsi prinsipləri.
- 3.Dərsləklərin metodoloji əsası.
- 4.Dərsləklərin funksiyası, məzmunu və mövzuların quruluşu.
- 5.Dərsləklərin qiymətləndirilməsi və monitorinqi.
6. Dərsləklərin qiymətləndirilməsinə verilən tələblər

Dərslək – konkret fənn üzrə tədris planı və proqram əsasında hazırlanmış nəzəri və praktik biliklərin əsaslarının sistemli və anlaşıqlı şəkildə izah olunduğu əsas vəsaitdir. .

Dərslək təhsil sistemində məzmun və funksiyasına görə əhəmiyyətli resurslardan biridir . Şagirdlərin tərəkürünü inkişaf etdirmək, əqli fəaliyyətini formalaşdırmaq üçün ən etibarlı vəsaitdir. Dərslək eyni zamanda –müəllimin işini yüngülləşdirən və maraqlı edən vasitədir.

Azərbaycan Respublikasında dərsləklərin nəşri və çapı işləri Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 yanvar 2002-ci il tarixli, 668 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş «Dövlət satınalmaları haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq tender yolu ilə həyata keçirilir. Ümumtəhsil məktəbləri dərsləkləri, əsasən, müvafiq iş dəftəri və müəllim üçün metodik vəsaitlə birlikdə qəbul olunur. Bu o deməkdir ki, tədris materialı komplekt şəkildə qəbul ediləcəkdir. Komplektlər qiymətləndirilərkən onları təşkil edən hissələrin bir-birini tamamlaması əsas amil kimi nəzərə alınır

Dərslinin məqsədi - dərslinin məzmunu və quruluşu təkcə bilik və bacarıqların formalaşdırılmasına deyil, növbəti siniflərdə coğrafiya fənninə maraq yaratmağa, həyatı bacarıqların əldə edilməsinə zəmin yaradır. Dərslilər hər hansı metodoloji konsepsiya əsasında tərtib edilir. Dərslinin metodoloji konsepsiyası şagirdlərdə **idraki, informativ-kommunikativ və psixomotor** bacarıqların formalaşdırılmasına xidmət edir. Coğrafiya dərslilərinin metodoloji əsası dörd mərhələyə bölünür:

1. Təsəvvür- coğrafi termin, anlayış və qanunauyğunluqlara dair ilkin təsəvvür yaratmaq ;
2. İnkişaf- coğrafi termin, anlayış və qanunauyğunluqlara aid təsəvvür formasında olan bilik və bacarıqların şagirdlərin yaş səviyyəsinə uyğun olaraq inkişaf etdirilməsi;
3. Tətbiq- qazanılmış coğrafi bilik və bacarıqların mənimsənilməsinin səviyyəsini yoxlamazdan əvvəl onları tətbiq etmək, coğrafi informasiyaları bir formadan digərinə çevirərək onları praktik olaraq həyatla əlaqələndirmək;
4. Qiymətləndirmə - qazanılan coğrafi bilik və bacarıqların hansı səviyyədə mənimsənildiyini müəyyən etmək üçün onu yoxlamaq və dəyərləndirmək.

Coğrafiya və eləcə də digər dərslilərinin yazılmasında birbaşa praktik müəllimlərlə bilavasitə məsləhətləşmək və dərslilərin qiymətləndirilməsinə müəllimləri cəlb etmək müasir dövrün tələbləridir. Dərslinin müəllif, dizayner və rəssamın birgə fəaliyyətinin nəticəsidir.

Dərslinin qarşısındakı tələblər

1. Bilikləri həyatla əlaqələndirmək –mətn və illüstrasiya materialların praktikliyini artırmaq, onların həyatı əhəmiyyətini izah etmək və tətbiq edilməsi istiqamətində tövsiyə verməklə..

2. Bilik, bacarıq və dəyərləri inteqrasiya etmək- coğrafi bilik və bacarıqları standart və mövzulara uyğun olaraq fəndaxili (fiziki və iqtisadi –sosial coğrafiya) fənlərarası (fizika, kimya, biologiya, tarix, riyaziyyat, informatika, təsviri incisənət), fənnüstü (ətraf aləm ilə əlaqələndirmək) inteqrasiyanın tətbiq edilməklə .

3. Bəşəriyyəti narahat edən məsələlərə yeni yanaşmanı təmin etmək üçün fənlərin məzmununu daim dəyişmək- global problemlər və onların həlli yollarına aid yeni layihələrin təhlil etməklə .

4.Vətəndaş dəyərlərini formalaşdırmaq – dərsləkdə Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin dövlət standartlarının . ümumi təhsil pilləsində təhsilalanların bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini formalaşdırmaq dəyər və səriştələrə - yəni vətəndaş təkəkürü, ünsiyyət mədəniyyəti, müstəqillik və demokratiklik, kreativlik, riyazi və iqtisadi savadlılıq, İKT dən istifadə, tolerantlıq və estetik və fiziki tərbiyəni aşılamaqla tərrib edilməsidir.

Dərliyin qarşısında iki məsələni yerinə yetirmək vəzifəsi durur:

- a. Şağırdlərin yeni mövzuları mənimsəməsi- bu vəzifəni yerinə yetirmək üçün uyğun siniflərin məzmun standartlarını reallaşdırmaq tələb olunur.
- b. Yeni mövzuların öyrənilməsi prosesində yeni vərdişlərin qazanmasına imkanların yaradılması- vərdişlər təkəkür fəllərinin reallaşdırılmasına xidmət edən fəaliyyətin təkşkil edilməsidir.

Dərliyin ən mühüm vəzifəsi fənnə aid məzmun standartlarının dərsləklərdə reallaşdırılmasıdır. Standartlar mövzuların mətn və mətndənkənar komponentlərində reallaşdırılır. Mətnlərə verilən tələblərdən ən başlıcası onun üzərində şağırd fəaliyyətinin təkşkil edilməsi imkanlarının olmasıdır.

Dərsləklər və eləcə də coğrafiya dərsləkləri müəyyən prinsiplər əsasında tərrib olunur. Yeni dərsləkləri kurikulumların tələblərinə uyğun səviyyədə hazırlamaq üçün bir sıra mühüm pedaqoji prinsiplərin gözlənilməsi zəruri hesab edilir.

Ənənəvi dərsləklərdən fərqli olaraq kurikulum əsasında tərrib edilən dərsləklərdə mövzular həcminə quruluşuna görə fərqlidir. Coğrafiya dərsləklərində mövzular quruluşuna görə standart və qeyri standart olmaqla iki qrupa ayrılır. Standart mövzular fəal təlimin mərhələlərinə uyğun olaraq - şağırdlərdə yeni mövzunu öyrənməyə maraq yaratmaq məqsədi ilə dərsləkdə, mövzunun əvvəlində motivasiya təkşkil edilir. Motivasiyalar şəkil, mətn, sxem, hər hansı hadisənin təsviri, xəritə-sxem və s. formasında problemlə vəziyyəti yaradılması ilə ola bilər.

Mövzuların quruluşunda ikinci blok tədqiqatın təkşkilidir. Coğrafiya dərsləklərində bu mərhələ fəaliyyət, tədqiqat və s. adı ilə təqdim edilir. Müzakirə sualı vasitəsi ilə şağırdlər mövzuya aid fərziyyələri ilə sürür və onu təhlil etməyə cəlb olunurlar. Tədqiqat prosesi şağırdlərin mətn, sxem, xəritə-sxem, qrafik, diaqram və s üzərində axtarış aparmaq fəaliyyətini tələb edir. Tədqiqatın sonunda çıxan fərziyyənin cavabı məlumatların müzakirəsi mərhələsində yeni mövzuda izah olunur. Yeni mövzunun əhatə olunduğu mətn müxtəlif tələblərə cavab verməlidir. Dərsləklə mövzularının quruluşunda dördüncü blok biliklərin tətbiq edilməsidir. Yeni mövzunun müxtəlif situasiyalarda xəritə- sxem, sxem, cədvəl və s üzərində tətbiq edilməlidir. Tətbiq etmə səviyyəsi sonuncu blok üçün açar rolunu oynayır.

Dərslük mövzularının quruluşunda son mərhələ bilik və bacarıqların yoxlanılmasıdır.

Dərslüklərin hazırlanmasında müəyyən prinsiplərə əməl edilməlidir.

1. Düzgünlük. Bu prinsip dərsliyi qeyri- ciddi faktlardan uzaqlaşdırır, inandırıcı, stimullaşdırıcı mənbəyə çevirir. Şagirdlər dərsliyə etibarlı tədris vəsaiti kimi yanaşırlar. Dərsliyin bu prinsipə uyğun hazırlanması üçün aşağıdakı tələblərin nəzərə alınması vacib bilinir. Düzgünlük prinsipi qarşısında aşağıdakı tələblər durur: *təlim standartlarına uyğunluq; faktların dəqiqliyi; orfoqrafiya, durğu işarələri, qrammatika qaydalarının gözlənilməsi; mübahisəli faktların olmaması*

2. Əyanilik. Dərslükləri baxımlı etmək, onu şagirdin ən yaxın mü sahibinə, eləcə də stimullaşdırıcı vasitəyə çevirmək üçün əyaniliyə mühüm didaktik prinsip kimi müraciət olunur. Əyanilik dərslük səhifələrində şəkil, sxem, xəritə-sxem, cədvəl, qrafik materiallar vasitəsi ilə ifadə olunur. Hazırda coğrafiya dərslüklərində əyanilik mətnin 60-70% ni əhatə edir. Əyaniliyin tərkibinə daxil olan bütün komponentlərin bir mövzuda reallaşdırılması tələb olunmur. Əyanilik prinsipi dərslüklərdə aşağıdakı tələblərin əks olunması təmin edildikdə bu prinsip tam reallaşdırılır: *şəkillər, fotolar, illüstrasiyalar, sxemlər, cədvəllər, xəritələr, qrafiklər.*

3. Müasirlik. Dərsliyin ən mühüm atributlarından biri onun yeniliyi, müasirliyidir. Dövrün, zamanın tələb və ehtiyaclarını özündə əks etdirməsi, şagirdlərdə yenilik əhvali-ruhiyyəsi yarada bilməsidir. Dərsliyin müasir olması üçün fakt və hadisələrin inkişafı ilə bağlı olması, onu əks et- dirməsi əsas şərtlərdən biridir. Buna aşağıdakı tələblər gözlənilməklə nail olmaq mümkündür: *sosial-iqtisadi sahələrdəki nailiyyətlərin nəzərə alınması, elmin özündəki inkişafın nəzərə alınması, təlim materiallarının müasir dünyagörüşü formalaşdırmasına istiqamətlənməsi*

4. Tamlıq. Tədris vəsaitlərindən biri kimi dərsliyin bütövlüyü, tamlığı onun məzmununda aşağıdakı müəyyən komponentlərin olmasını tələb edir. Tamlıq dərsliyin üz qabığından tutmuş səhifələrdə mətnlərin həcmi, şriftin ölçüsü, mətndənkənar komponentlərin həcm və məzmun mütənasibliyi, mövzuya uyğunluğu və s. əhatə edir. Tamlıq prinsipinin tələbləri aşağıdakılardır: *nəzəri materiallar, praktik materiallar, təsviri materiallar, qiymətləndirmə materialları.*

5. Ardıcılıq. Dərslüklərin məzmunundakı materialların sıralanmasında ardıcılıq mühüm prinsiplərdən biri kimi gözlənilir. Psixoloji baxımdan ardıcılıq təlim materiallarının maraqlılıq səviyyəsinə görə dü- zülməsini tələb edir. Bu zaman

ardıcılığın aşağıdakı parametrləri əsas götürülür: *psixoloji baxımdan, məzmun baxımından, təqvim-tematik baxımdan, məntiqi baxımdan*.

6. Yaş səviyyəsinə uyğunluq. Dərslilər şagirdlərin yaş səviyyəsinə uyğun hazırlanmalıdır. Bu zaman iki əsas tələb diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. İlk olaraq *dizayn* şagirdlərin yaş səviyyəsinə uyğun olmalıdır. Aşağı siniflərdə daha çox rəng çalarlarından istifadə etmək məqsədəuyğundursa, yuxarı siniflərdə bu yol verilməz haldır. Digər tələb isə *təlim materialları* (məzmunu, həcmi, maraqlılığı) əhatə edir.

7. İnküzivlik. Təlim prosesində yalnız bir səviyyə deyil, müxtəlif səviyyələrnəzərə alınmalıdır. Həm *istedadlı, həm də müəyyən səbəblərdən geridə qalan şagirdlərin təlim maraqlarını* ödəyə bilməlidir. Bunun üçün təlim materialların seçilməsinə və dərsliyə daxil edilməsinə diferensial yanaşılmalı, hər bir sinifdə şagirdlərin inkişaf səviyyələri nəzərə alınmalıdır.

8. Təlim vaxtına uyğunluq.

Təlim materiallarının miqdarı və ağırlıq çəkisi müəyyənləşdirilərkən ayrılan vaxt nəzərə alınır. Bu zaman nəzəri və praktik materialların balansının gözlənilməsi, standartların reallaşdırılmasına yönəldilməsi zəruri hesab edilir.

9. Fəal təlim üçün şəraitin yaradılması. Onun qurulmasında bir çox amillərlə yanaşı, dərslilər də həlledici rol oynayır. Ona görə də dərslilər formalaşdırılarkən fəal təlim üçün şəraitin yaradılması diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Təlim materialları fəal təlim prosesinin məntiqinə uyğunlaşdırılmalıdır. Təlim marağının formalaşdırılması, problemin qoyuluşu, həll edilməsi, təqdim olunma və qiymətləndirmə dərsliyin texnoloji (metodik) sisteminin əsasını təşkil etməlidir.

10. Gigiyenik tələblərə uyğunluq.

Yeni dərslilər həm də gigiyenik tələblərə cavab verməli, ona uyğun hazırlanmalıdır. Bu zaman Azərbaycan hökuməti ilə razılaşdırılmış "Ümumtəhsil sistemində dərslilər siyasəti" və Təhsil Nazirliyinin qəbul etdiyi "Dərslilərin texniki və gigiyenik standartları" adlı normativ sənədlərə istinad olunmalıdır.

Dərslilər o cümlədən coğrafiya dərsliləri Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirinin 30.03.2012-ci ilə tarixli 517 nömrəli əmri ilə təsdiq edilmiş meyarlar əsasında qiymətləndirilir. Qiymətləndirmə prosesi xüsusi komissiya tərəfindən aparılır və yekun rəy aşağıdakı meyarlar əsasında hazırlanır və bal sistemi ilə hesablanır.

1. Məzmunun işlənməsi baxımından

1.1. Fənn kurikulumundakı bütün məzmun standartlarının reallaşdırılması səviyyəsi

1.2. Təlim materiallarının və faktların elmiliyi, dəqiqliyi, etibarlılığı

- 1.3. Mövzularda didaktik tələblərin (şəxsiyyətyönlük, tələbyönlük, nəticəyönlük, tərbiyəvilik) gözlənilməsi
- 1.4. Tədris vahidlərinin və materialların sadədən mürəkkəbə doğru ardıcılığı
- 1.5. Fəndaxili və fənlərarası inteqrasiya
- 1.6. Gender, irq, etnik və din məsələlərinə həssas yanaşmanın təmin olunması
- 1.7. Davamlı inkişaf konsepsiyasına müvafiq olaraq ətraf mühitə qayğıkeş münasibətin, təbii sərvətlərdən səmərəli istifadənin, ictimai və milli-mənəvi dəyərlərin təbliğ olunması
- 1.8. Tapşırıq və çalışmalarda yaradıcılıq, rəngarənglik və yaş səviyyəsinə uyğunluğun gözlənilməsi
- 1.9. İnküzivliyin təmin olunması və diferensial təlim üçün (təlim nəticələri zəif, yüksək və sağlamlıq imkanları məhdud olanlar) materialların verilməsi
- 1.10. Müstəqil təlimə imkan yaradılması
- 1.11. İnteraktiv təlimə zəmin yaradılması
- 1.12. Qapalı, açıq və yarımçıq tipli tapşırıqların sayının mütənasibliyi
- 1.13. Nəzəri məlumatlarla praktik tapşırıqlar arasında vəhdətin və mütənasibliyin gözlənilməsi
- 1.14. Şagirdlər üçün özünüqiymətləndirmə materiallarının daxil edilməsi

2. Dil və yazı üslubu baxımından

- 2.1. Dil və üslub cəhətdən şagirdin yaş səviyyəsinə uyğunluq
- 2.2. Dil qaydalarına əməl olunması
- 2.3. Söz ehtiyatının və nitq inkişafının nəzərə alınması
- 2.4. Yeni söz və terminlərin izahının verilməsi

3. Dizayn və bədii tərtibat baxımından

- 3.1. Rəsm və illüstrasiyaların orijinallığı
- 3.2. Rəsm və illüstrasiyaların mətnə uyğunluğu, ifadəliliyi və aydınlığı
- 3.3. Rəsm, illüstrasiya və dizaynın məzmunun səmərəli mənimsənilməsinə təsiri
- 3.4. Rəsm və illüstrasiyalarda cəlbedicilik və şagird marağının nəzərə alınması
- 3.5. Mətnə görə şəkillərin uyğun yerləşdirilməsi və həcm nisbəti
- 3.6. Vahid dizayn üslubunun gözlənilməsi
- 3.7. Üz qabığının tərtibatının dərslinin məzmununa uyğunluğu

İstifadə olunan ədəbiyyat

1. Coğrafiyanın tədrisi metodikası ali məktəblər üçün dərslik N.S.seyfullayeva Bakı 2011
2. Coğrafiyanın tədrisi metodikası ali məktəblər üçün dərslik O K. Alxasov Bakı 2013
3. Kurikulum.az.